

LOHENGRIN

Paul Frey (Lohengrin), Cheryl Studer (Elsa), Gabriele Schnaut (Ortrud), Ekkehard Wlaschiha (Telramund), Manfred Schenk (Heinrich der Vogler), Eike Wilm Schulte (Heerrufer)

Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele o.l.v. Peter Schneider. Regie: Werner Herzog. Decors & kostuums: Henning von Gierke. Videoregie: Brian Large.

Opname Festspielhaus Bayreuth, juni 1990. DG 00440 073 4404

SNEEUWSTORM OVER BRABANT

Werner Herzog regisseert Lohengrin in Bayreuth

"Film is about transforming a world into images, and is very different from opera where the veracity of facts does not seem to matter any longer and where suddenly everything is possible. Film and opera are like cats and dogs; they will never marry, and this is the reason why some very able directors have failed when trying to film opera's in original settings"

Werner Herzog in "Herzog on Herzog", 2002

De Duitse cineast Werner Herzog had nog maar één opera geregisseerd toen hij in april 1985 van Wolfgang Wagner een telegram ontving met het verzoek om voor Bayreuth Lohengrin te regisseren. Daarop volgde prompt als antwoord het vierletterwoord: "Nein!" Wagner bleef enige tijd aandringen, Herzog bleef de boot afhouden. Na enkele weken werd Wagner achterdochtig en vroeg: "Heeft u de opera al ooit gehoord?" waarop weer hetzelfde antwoord kwam: "Nein!" "Wilt u dan a.u.b. eens luisteren naar mijn favoriete opname die ik u zal toesturen? Als uw antwoord dan nog steeds nee is dan zal ik u niet langer lastig vallen", probeerde Wagner opnieuw. Toen Herzog vervolgens de opname beluisterde en de ouverture op zich liet inwerken, geraakte hij geheel van zijn melk en nam het aanbod onmiddellijk aan. Aan Wolfgang Wagner vertelde hij: "Laten we alleen de ouverture doen en het gordijn dicht laten. En als de bezoekers lawaai beginnen te maken en de opera reclameren dan spelen we de ouverture opnieuw, net zolang tot iedereen de zaal heeft verlaten." Wolfgang Wagner kon de grap smaken, het ijs met Bayreuth was gebroken.

Minstens één ding verbindt Werner Herzog met Richard Wagner: de onverzettelikheden en de wilskracht om schier onmogelijke artistieke projecten te voltooien. Herzog wordt daarom wel eens de "vader van de onmogelijke filmprojecten" genoemd. Daarvan is niets te merken in deze productie. Hoewel, het was Herzogs idee om voor deze productie van Lohengrin een kring van reusachtige granieten monolieten rondom het Festspielhaus aan te leggen en de laserstraal die bij de opkomst van Lohengrin op het toneel zou worden gebruikt ook via het dak tot kilometers ver buiten Bayreuth (naar verluidt tot in Palermo!) te laten uitstralen. Die onschuldige romantische idee stuitte op het principiële veto van Wolfgang Wagner die hierin meteen een onfrisse terugkeer zag naar de cultische handelingen van duistere tijden die nog vers in het geheugen lagen. Het verleide hem tot één van zijn meest hypocriete uitspraken, zoals te lezen valt in zijn memoires Lebensakte: "Het Fest-

spielhaus is geen oord van aanbidding, wij tonen geen relikwieën of requisieten die de devotie dienen. En net zomin als de toeschouwers deel uitmaken van een geloofsgemeenschap kunnen regisseurs en scenografen geen priesterlijke daden stellen of fungeren als verdachte mystagogen. Een theateropvoering alhier dient niet te worden verward met het toedienen van een sacrament". Herzogs productie van Lohengrin liep 7 jaar lang in Bayreuth en werd in 1994 afgerond met de documentaire "The transformation of the world into music", een blik achter de schermen van de Werkstatt Bayreuth waarin ondermeer te zien is hoe de originele partituren van Richard Wagner worden bewaard en een volgende wereldoorlog moeiteloos zullen weten te overleven.

Alhoewel Herzog ooit bekende een levenslange hekel te hebben aan theater werd hij toch een operaliefhebber en heeft muziek altijd een belangrijke rol gespeeld in zijn cinematografisch oeuvre. Muziek van Wagner is trouwens in enkele van zijn films te horen. Herzog gelooft in de transformerende werking van muziek: de fysieke realiteit van beelden kunnen volgens hem door muziek geïntensifieerd en naar een hoger niveau worden opgetild. En voor hem werkt het ook andersom: muziek die ons vertrouwd is kan door gepaste beelden plots resoneren met een nieuwe betekenis. Opera ziet hij als een kosmos die getransformeerd is in muziek.

Met zulk een grenzeloos vertrouwen in muziek en een even grote argwaan voor het theateraspect van opera, hoeft het niet echt te verwonderen dat hier een volstrekt conventionele productie tot stand is gekomen die alles inzet op het auditieve en het visuele en elke duiding of interpretatie van Wagners tekst achterwege laat. Herzog bewijst dat dit niet hoeft te verzanden in tenenkrommend theater. De gebaren van de acteurs zijn spaarzaam maar steeds zinvol en efficiënt. De gebruikelijke valkuilen, zoals de opkomst van Lohengrin met de problematische zwaan, wordt gemaskeerd met laserlicht (het eerste experiment van dit soort in Bayreuth), het tweegevecht tussen Lohengrin en Telramund wordt getransformeerd tot een eenvoudig pantomimespel ver-

sneden door het nerveuze licht van de bliksem. Bij de fanfarenmuziek in het tweede bedrijf laat hij soldaten ontwakken met verstilde bewegingen. Zijn meest verrassende statement is wellicht het slotbeeld wanneer hij Ortrud en Elsa elkaar de hand laat reiken. Is de verslagenheid zo groot, na het verdwijnen van Lohengrin, dat beide kampen steun zoeken bij elkaar?

Deze Lohengrin is ook grotendeels de Lohengrin van scenograaf Henning von Gierke geworden. In het eerste en laatste tafereel toont hij een onherbergzame vlakte. De maan schijnt door de takken van de gerechtseik. In het tweede bedrijf krijgen we een wassende maan te zien en een vijver waarvan de golfslag te horen is tijdens het duet. Verder nog een erg realistische ruïne en de geprojecteerde contouren van de Münsterkerk. De bruidskamer bevindt zich in de openlucht, het machtige bed in de vorm van een zwaan staat op een bevroren toendra. Sneeuw dwarrelt naar beneden tijdens de finale. Dit alles moet een bloedmooie productie zijn geweest.

Gelukkig had Bayreuth op dat ogenblik ook een uitstekende cast ter beschikking. Ekkehard Wlashiha beheerst de partij van Telramund in al haar aspecten en hijst zich daarmee naar de top van de discografie. Zijn timbre maakt hem geknipt voor de rol. Zijn rollende r is maniëristisch maar sympathiek. Gabriele Schnaut kampt met onzuiverheden bij het afdalen naar het borstregister maar ze weet zich als een zeer explosieve Ortrud te manifesteren en overklast Waltraud Meier in pure zinnelijke straalkracht. Haar duet met Telramund en de "Entweihte Götter" kan zich meten met de beste uit de discografie. Manfred Schenks voordracht heeft zoveel natuurlijke autoriteit dat je het hem onmiddellijk vergeeft dat hij er tamelijk roerloos bijstaat als een zangmachine. Cheryl Studer, hier nog in haar beste jaren, beschikt over meer dan nodig is voor Elsa. Met haar lyrisch-dramatische sopraan kan ze zeer slagvaardig uit de hoek komen. Ze kan de stem terugnemen tot de kleinste pianissimi en moeiteloos laten aanzwellen zonder in een onaangenaam vibrato te vervallen. Eike Wilm Schulte is een perfecte Heerrufer. Paul Frey, een Canadese hockeyspeler, werd gekozen uit 270 kandidaten tijdens een audit. Hij laat er geen twijfel over bestaan dat hij uit het hout gesneden is van de echte heldentenor. Zijn voordracht heeft echte power en stelt nergens teleur. Alle stemmen bevinden zich in zeer goede balans met het orkest dat onder de no-nonsense aanpak van Peter Schneider op alle belangrijke momenten een passende, dramatisch ondersteunende klank produceert, met kleur en raffinement bij het spinnen van de vele zilverdraden, met daadkracht in de martiale passages, met organisch evoluerende tempi die de dramatische zeggingskracht ten goede komen. Het koor, ingestudeerd door Norbert Balatsch, presteert op het gebruikelijke hoge niveau. Deze Lohengrin mag gerust als een referentie-Lohengrin van de jaren 80 worden beschouwd.